

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ НА ФОРПОСТІ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ

ВОЛОВЕЦЬ Світлана Ігорівна - студентка Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

КАНЦІР Володимир Степанович - доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3689-4697>
DOI 10.32782/EP.2023.2.5**

У статті від історичного нарису до реальності сьогодення воєнного часу «золотою ниткою» проходить базова ідея роботи – неопційної місії жінки, не лише люблячої матері, дружини, але й жінки – воїна, захисниці рідного краю. Дослідження включає в себе аналіз наукових джерел, статистичних даних та документів щодо участі жінок у війні, а також опитувань та інтерв'ю з жінками, які захищають Україну на передовій та роблять усе для нашої перемоги в тилу.

Ключові слова: жінки - військовослужбовиці, російсько-українська війна, боротьба, подвиги жінок під час війни, жінки як агентки змін, полонені жінки.

Постановка проблеми

Сьогодні жінки України переносять фізичні та емоційно – психологічні навантаження: вони не мають доступу до життєво необхідних послуг; обтяжені додатковою неоплачуваною роботою; і стали ще більш уразливими до сексуального насильства. Після російського вторгнення надходили повідомлення про згвалтування жінок, зокрема і на очах у членів їхніх сімей. Це умисна тактика, спрямована розірвати «нитки» української родини, зламати дух жінок і вселити відчуття безнадії та відчаю.

Кожна жінка має свою історію, свої мрії та бажання, свої страхи та болі, але кожна

з них також має надзвичайну духовну силу та волю до життя, щоб зуміти перебороти себе та протистояти жахливій реальності війни.

Мільйони українських жінок своїми подвигами стали прикладом для наслідування та показником того, що громадянська відповідальність та відданість своїй державі не залежить від статі.

На жаль, українським військовослужбовцям усе ще доводиться долати скептицизм командирів і побратимів щодо їхньої відданості та здібностей, перешкоди для просування по службі та розвитку кар'єри, а також труднощі з практичними – і життєво важливими – речами, такими як отримання військової форми, легких пластин для бронезилетів тощо.

Стан дослідження

Загальнотеоретичні основи проблем та перспектив висвітлення подвигів українських жінок на війні досліджувалися у працях Байдак М.М. «Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 р.)», «Чи були жінки на війні? Деякі приклади з американської історіографії про місце статі у світових воєнних конфліктах», Кірюхіна М.В., Хом'як О.В., «Історичні подвиги жінок із України у війнах», Марценюк Т.О. «Невидимий батальйон»: участь жінок у

військових діяч в АТО», Орлова Т.В «Війни ХХ століття і українське жіноцтво у дзеркалі історіографії» Червякова О. В «Рівність прав чоловіків та жінок на військовій службі в Україні: виклики воєнного часу», Катриченко Т., Климик М. «Бранки: аналіз свідчень жінок, звільнених з російського полону», Потіха О.Б «Зміна стереотипів щодо жінок в українській армії», Скібіцька Ю. «Жінки на війні. Проблеми бійчинь ЗСУ після повномасштабного вторгнення».

Метою статті є дослідження становища, ціннісних орієнтирів та подвигів жінок під час російсько-української війни, ролі саме жінок у захисті національної державності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Українці борються за свою незалежність та визнання протягом сторічч, і жінки завжди були активною частиною цієї боротьби. Військова справа ніколи не була чужою для українських жінок. Так, першою у світі жінкою, офіційно зарахованою на військову службу у званні офіцера, була саме українка – Степанів Олена Іванівна.

Продовжуючи славетну традицію Жіночої чоти українських Січових стрільців та борчинь Української повстанської Армії, жінки з 1993 року почали приєднуватись до лав Збройних Сил України. Спочатку це були дружини, доньки та інші родичі військових. Тим не менше, кількість військовослужбовиць з кожним роком зростала, особливо серед офіцерів. Наприклад, якщо у 2001 році жінки-офіцери становили 0,7%, то у 2006 році – уже 2,25% [1].

Патріархальність українського суспільства мала свою трансляцію на Збройні сили, тому жінкам надавалися лише військово-облікові спеціальності згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть стати на військовий облік» від 14 жовтня 1994 року /втратив чинність/. Усього жінкам було доступно сім категорій спеціальностей: «Медична», «Зв'язок», «Обчислювальна техніка», «Оптичні та

звукометричні засоби вимірювання і метрології», «Картографія, топогеодезія, фотограметрія і аерофотослужба», «Поліграфія», «Кіно- та радіомеханіки» [2].

У 2014 році росія окупувала Крим та розпочала війну на Донбасі. Українська армія, як і більшість чоловічого населення держави, була значною мірою не готова до ведення війни, і саме тому до цього процесу долучилися жінки. В армії з'явився новий рід військ. Це були жінки-добровольці, які прийшли на передову з великим бажанням захистити свою державу. Ці жінки на передовій Сходу України «змінити обличчя української армії».

Сотні українок залишили своє звичне мирне життя, роботу та сім'ї, щоб протистояти російським силовикам, які перетнули кордони України. Маючи незначну підготовку та не маючи бойового досвіду, ці студентки, науковиці, працівниці в найрізноманітніших сферах та матері взяли на себе різні військові ролі, спочатку як бойові медикіні, потім як снайперки та збирачки розвідданих.

Ці події започаткували новий шлях історії жінок, залучених до політичної, соціальної та військової діяльності, спрямованої на підтримку своєї Батьківщини. Дійсно, жіноча участь в цих сферах порушує парадигму мовчання та ігнорування, які демонструються, коли йдеться про часто недооцінений внесок жінки в державотворенні, демократизації суспільства та захисті своєї землі.

За словами заступниці міністра оборони Ганни Маляр: «У нас було два сплески збільшення кількості жінок у ЗСУ: перший раз – це 2014 рік, другий – 2022-й. Це такий характер української жінки. Вона сама заходить у Збройні Сили та займає там своє почесне місце» [3]. Тобто жінки також різко реагували на загрози державі та військовою агресією, незважаючи на досі актуальний патріархальний образ винятково чоловічої постаті воїна.

Жінки як доброволиці в армії, у тому числі на бойових позиціях, фактично діяли поза межами того, що їм дозволено законом, – їхні права були обмежені порівняно з чоловіками. Наприклад, офіційно жінки

могли виконувати адміністративні завдання, працювати медичним персоналом або кухарками в армійських формуваннях, але їм було заборонено займати бойові посади.

У 2015 році завдяки волонтерці, аерофоторозвідниці та бійчці Марії Берлінській, за підтримки Українського Жіночого Фонду та місцевого представництва ООН Жінки був розроблений проєкт «Невидимий батальйон: участь жінок в АТО». Метафорична назва «Невидимий батальйон» була використана для спеціального соціологічного дослідження становища жінок, які борються в зоні бойових дій (як мобілізовані чи як волонтери), але чий інтереси та потреби досить часто ігноруються державою. Кампанія передбачала роботу з громадськістю та лобіювання влади (правда, без висловлювання підтримки певних політичних сил). Вони також заручилися підтримкою соціологів, щоб провести перше – і поки що єдине дослідження проблем, з якими зіштовхуються жінки на фронті. Вибірка складала 42 учасників, єдиним критерієм відбору був безпосередній досвід бойових дій на передовій (демографічні дані, політичні погляди та батальйонна приналежність – не враховувалися) [4, с.13].

Дослідницька група виявила, що згідно з правилами Міністерства охорони здоров'я жінки на робочому місці не можуть носити вантажі вагою понад сім кілограмів, що в очах будь-якої матері маленької дитини є дивним застереженням. Таким чином, ціла низка військових професій була «закрита» для жінок, у тому числі фотографа (реліквія часів Другої світової війни, враховуючи важкі фотоапарати того часу) та оператора безпілота. Але жінкам дозволялося служити медсестрами, (бо поранені бійці та солдати на щиті, яких потрібно вивозити з поля бою, очевидно, «важать менше семи кілограмів»), кухарями та директорами польових бань. Тобто їм дозволялося служити на «героїчних» бойових постах – і вони точно не могли змагатися з чоловіками, коли справа доходила до військової кар'єри.

Таким був стан жінок на війні, де одні ніколи офіційно не реєструвалися, а інші

записувалися бухгалтерами... для виконання обов'язків гранатометниць, снайперок та кулеметниць. Це шкодило жінкам у рівні матеріального забезпечення, ускладнювало отримання відповідних соціальних пільг.

Ця «юридична невидимість» неминуче тягне за собою «інфраструктурну невидимість» – ні уніформи, ні взуття, ні санітарного захисту жінок, ні доступу до гінекологічних послуг.

Жінки були змушені пояснювати, що в будь-якій армії ХХІ сторіччя передові технології перемагають фізичну силу. Жінки не потребують заступницької чоловічої «турботи», вони самі можуть подбати про своє репродуктивне здоров'я, розуміють, що їм шкодить і як народжувати згодом. Чоловіки та жінки повинні мати однакові можливості кар'єрного розвитку, якщо вони мають необхідну кваліфікацію.

Намагання відстояти свої права, зрештою, не були марними, і через півроку кампанія дала перші результати. Таким чином, 3 червня 2016 року Міністерство оборони України внесло зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу, затвердженого наказом Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014 /втратив чинність/ [5]. Наказ суттєво (більше як на 100 спеціальностей), розширив перелік бойових посад для військовослужбовиць, які проходять військову службу за контрактом. Жінки могли бути командирами, навідницями, водійками БМП, снайперками, розвідницями, кулеметницями тощо.

У 2018 році було досягнуто прогресу з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях», який значно розширив права та можливості жінок в українській армії.

Зміни відкрили нові можливості для жінок, зокрема, право бути призначеними на денне чергування (що раніше було заборонено для жінок), скасовувався нижчий пенсійний вік для жінок тощо. Але

найбільшою новацією стало положення про те, що жінки і чоловіки виконують військовий обов'язок на рівних засадах: рівний доступ до посад і військових звань, а також рівна відповідальність при виконанні службових обов'язків військової служби [6]. Це стосується добровільного призову (за контрактом), мобілізації, служби в запасі тощо.

Широкомасштабні реформи також усунули правові перешкоди для військової освіти жінок. З березня 2019 року було знято обмеження на вступ до військових ліцеїв для абітурієнток. У вересні 2019 року до Київського військового ліцею імені Івана Богуна набрали на навчання перших 20 дівчат [7, с.170].

Разом із потужними реформами в українській армії спостерігалась цікава тенденція: у її лавах рекордно велика кількість жінок. За даними Центру кадрового забезпечення ЗСУ за грудень 2021 року, загальна чисельність жінок-військовослужбовиць становила близько 33 тис. осіб (або близько 23% із понад 250-тисячної української армії), порівняно з 1800 у 2008 році [7, с.169].

17 тисяч жінок стали ветеранами війни на Донбасі. 9 жінок від Збройних Сил України загинули під час війни 2014–2021 р., 302 жінки-воїни відзначені державними нагородами, понад 4,5 тисячі нагороджено відомчими та іншими відзнаками. За цей час в українському війську налічувалось 1054 жінки у званні старших офіцерів. Крім того, понад 800 військовослужбовиць служили командирами відділень та взводів [8].

Вступ до Збройних Сил найбільш талановитих, відданих справі та кваліфікованих жінок не лише вирішує проблему нестачі людських ресурсів, але й покращує оперативні можливості армії. Особливо це стосується сучасних війн, оскільки природа війни ускладнилася через розвиток нових технологій, які вимагають різних навичок, окрім традиційних уявлень про фізичний конфлікт.

Після початку повномасштабної війни 7 тисяч жінок поповнили ряди. За словами заступника начальника Генштабу ЗСУ

і командувача Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ Сергія Наєва, понад 5 тисяч жінок перебувають у районах, де ведуться активні бойові дії. Серед них є командири батарей, взводів, машин та командири відділень безпілотної авіації, а також снайперки. Нині в ЗСУ є танкістки, артилеристки і навіть унікальна інструкторка з глибоководного військового дайвінгу [9].

Станом на жовтень 2022 року близько 8 тисяч жінок займають посади офіцерів. Всього понад 60 тис. жінок перебувають на військових посадах, готуючись виконувати бойові завдання [9]. Близько 600 жінок уже подали заявки до «Гвардії наступу» – штурмових бригад для звільнення наших земель від загарбників та відвойовування територій.

Зобов'язання України щодо задоволення потреб і прав жінок відображено в стратегічних документах уряду на наступне десятиліття. Наприклад, у 2022 році урядом України схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки. Гендерний аспект враховано у 17 відомчих нормативно-правових актах, а також впроваджено в механізм проведення інспекційних заходів та перевірок у МО України і ЗСУ. Радники з гендерних питань були направлені армією для служби приблизно на 400 військових базах по всій Україні [10]. Як бачимо, усунуто не тільки багато формальних перешкод для військової служби жінок, але й запроваджено консультантів із гендерних питань, щоб заохочувати військову культуру, яка є більш доброзичливою для жінок.

Проаналізуємо громадську думку щодо гендерної рівності в Збройних силах, особливо після російського вторгнення. Перше опитування провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) 8–23 вересня 2018 року для дослідження «Невидимий батальйон 2.0»: жінки-ветерани повертаються до мирного життя». Опитування проводилось у 109 населених пунктах у всіх областях України, окрім АР Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей. Друге опитування проводило

дослідницьке агентство «InfoSapiens» 10–14 квітня 2022 року. Методом збору даних були телефонні інтерв'ю (САТІ).

Ставлення до військовослужбовців також значно покращилося за попередні кілька років. У 2018 році більша частина суспільства погодилася з тим, що жінки в Україні повинні мати рівні з чоловіками можливості для роботи в Збройних Силах України та інших військових формуваннях. У 2022 році відсоток цих прихильників зріс з 53% (у 2018 році) до 80%. Зокрема, цю ініціативу підтримали 54,4% молоді (16–19 років), 50,4% україномовного населення, 51,7% населення Західної України, 53,6% населення Центральної України, 57% студентів. Крім того, респонденти стали більш впевненими у цьому питанні, оскільки відсоток тих, хто не визначився у 2022 році становив лише близько 1%, порівняно з 14% у 2018 році [11].

У жовтні 2021 року Інститут масової інформації провів дослідження і виявив, що засоби масової інформації не часто згадують у своїх матеріалах жінок-військовослужбовців. У той час як чоловіки «згадувалися» майже в кожній статті про армію чи війну, жінки згадувалися лише в 5% [12]. Сьогодні значно зросла кількість інформаційних повідомлень про жінок, які воюють на фронті поруч із чоловіками.

Власне, внесок жінок у захист держави став набагато помітнішим для суспільства саме завдяки ЗМІ, однак зображення бійчинь не часто виходять за рамки стандартних стереотипів. Більшість репортажів і статей набули затамованого тону, зображуючи жінок на війні як «новинку», якій можна дивуватися. Таке представлення бійчинь демонструє незнання довгої історії мобілізації жінок під час війни. Участь жінок у боротьбі за незалежність України не повинна бути несподіванкою або зображуватися як щось неординарне. Навпаки, це невід'ємна і повсякденна частина динаміки війни, яка триває вже 9 рік.

Надзвичайно болючою є тема жінок в полоні... Асоціативний спогад про час у в'язниці – скрип, схожий на відчинені двері камери – викликає у жінок, які пережили місяці і роки полону, сльози та жах

самотності. Вони згадують про холод, відсутність їжі, словесні образи, побої та постійні електрошоки.

Опинившись вдома, одні чимдуж туляться до дітей, яких не бачили місяцями; інші діляться пошепки переживаннями та фотографіями; є і ті, що сидять на самоті, схрестивши руки та схиливши голову.

Кожна колишня полонянка підходить до зцілення по-своєму, але всі вони мали справу з наслідками різуче однакового поводження в різних в'язницях російської федерації. Всі, кому пощастило повернутися додому, проходять курси реабілітації, щоб розпочати лікування травм як фізичних, так і психологічних, отриманих у неволі.

Модель знущання з військовополонених не є результатом кількох російських солдатів-ізгоїв, це ціла система садизму, який відверто нехтує Женевськими конвенціями, що вимагають гуманного поводження з полоненими. Це система терору, яка немає моральних правил.

2 квітня 2022 року Ірина Верещук, міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, опублікувала на своїй сторінці у Facebook фото визволених з російського полону українських військовослужбовців. Усі 15 жінок були з поголеними головами. Звичайно, це полегшення бачити наших бійчинь живими вдома – але, водночас, вони пережили гендерне насильство. Це жорстокий напад на тілесну цілісність та інтимність жінок через культурне значення волосся для них. Наявність зачіски - тісно пов'язане з жіночністю, жіночим самосприйняттям і гідністю.

Мар'яна Мамонова ділила маленьку тюремну камеру, яка була розрахована на 6 осіб, разом з 40 іншими жінками. На одному ліжку було по три жінки, а інші були змушені спати на маленьких лавках, столику або біля туалету. російські солдати дозволили жінкам прийняти душ лише через три тижні після прибуття до СІЗО. Через місяць після захоплення Мамонову вперше вивели на вулицю на 10 хвилин. Саме в цих жахливих умовах жінка вперше відчула, як рухається немовля в її утробі...

Капітан медичної служби 36-ї окремої бригади морської піхоти 31-річна Мар'яна Мамонова була захоплена в полон російськими солдатами разом із побратимами під час виконання бойового завдання в Маріуполі на початку квітня – майже через три тижні після того, як вона дізналася про свою вагітність.

Мерзла й голодувала в неволі, але надії не втрачала. Жінка була серед 215 українських захисників і захисниць, звільнених з російського полону під час масштабного обміну полоненими 21 вересня. Через чотири дні після повернення в Україну Мамонова народила здорову дівчинку. Таким чином, жінка не просто не втратила надію, але й дала її всім українцям.

Інші наслідки війни, такі як недостатні ресурси громад, високий попит на волонтерську роботу та, до певної міри, відсутність чоловіків, змушують жінок відповідати за компенсацію втраченого сімейного доходу. У цьому сенсі, тривала війна призвела до зміни гендерних ролей, де все більше жінок – за відсутності їхніх чоловіків – перебирають нібито традиційно не притаманні їм раніше обов'язки.

Пошкодження та руйнування медичних закладів, а також нестача медикаментів поставили під загрозу надання медичних послуг приблизно 265 тисячам жінкам, які були вагітні на момент 24 лютого. Станом на червень Міністерство охорони здоров'я повідомило про народження майже 50 тисяч малюків [13]. Задokumentований факт, коли 9 березня пологовий будинок у Маріуполі зазнав бомбардування, у результаті чого загинула, щонайменше, одна вагітна жінка та її ненароджена дитина.

Ми все частіше бачимо українських жінок у ролі жертв, дізнаючись більше про умови, в яких перебували українські громади під окупацією російських військ. Жахливе поводження з мирним населенням з боку російських солдатів включало тортури та бивства, також згвалтування. Причини поширеності згвалтувань під час війни пов'язані із бажанням заподіяти довготривалі страждання та приниження «ворогу», яким є цивільні особи, прості жінки...

Навіть коли ми відчуваємо шок, обурення та жалість до становища цих жінок, ми також повинні знати про те, як вони чинили та продовжують чинити опір російським загарбникам. Багато жінок, які вирішили залишитися вдома та зіткнутися з небезпекою, робили це через почуття відповідальності перед іншими.

З'являється все більше повідомлень про жіночі ініціативи в громадах щодо обміну продуктами харчування, організації патрулів для спостереження за безпекою, перевірки сусідів і забезпечення того, щоб кожен мав доступ до місця для притулку. Жінки беруть участь у публічних проявах непокори перед російськими солдатами, а також збирають та передають цінні дані про позиції та можливості російських військ. Коли трапляється найгірше, жінки також є в авангарді зусиль зі збору та перевірки доказів, щоб у майбутньому можна було переслідувати воєнних злочинців.

Жінки так само відіграють ключову роль у захисті сімей, які переселяються із зони бойових дій. Спираючись на досвід своєї діяльності в мирний час, саме жіночі організації змогли доволі швидко скоригувати свою роботу, визначити потреби жінок під час війни та надати їм підтримку та допомогу.

Висновки

У міру того, як йшла війна, жінки воювали, доводили свою силу та фізичну витривалість, а також демонстрували свій широкий спектр навичок, спонукаючи політичне керівництво до впровадження більшої гендерної інтеграції в українській армії. Зіткнувшись із російською загрозою, українські жінки проявляють найкращі риси громадянської свідомості, справжнього патріотизму та героїзму, залишаючись, при цьому, справжніми матерями та дружинами.

Досвід війни транслює розуміння масштабу та характеру внеску, який українські жінки роблять для захисту своєї держави. Це спільне розуміння, підкріплене щоденними зустрічами та розмовами з жінками-військовослужбовцями, які є друзями, сусідками, матерями та членами

сім'ї, що може означати – досвід цих жінок буде цінуватися і перейматися наступними поколіннями. Якщо жінка, мати, сестра чи донька бажають захищати наші цінності і нашу територію, то ніхто не може їй цього заборонити

Міжнародне співтовариство, разом із національними інституціями, має прислухатися до жінок-активісток, внутрішньо переміщених осіб, лікарів, військовослужбовців, тих, хто воює на лінії фронту, висвітлювати їхні потреби та проблеми на всіх рівнях, віднаходити дієві вектори їх вирішення.

Література

1. Скібіцька Ю. Жінки на війні. Проблеми бійчинь ЗСУ після повномасштабного вторгнення. Гендер в деталях. 30.08.2022. URL: https://vle.ndu.edu.ua/pluginfile.php/31897/mod_resource/content/1/genderna_politika_ukr_web%20%281%29.pdf.
2. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть бути взяті на військовий облік: Постанова Кабінету Міністрів України, від 14 жовтня 1994. № 711 /втрата чинності/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-94-%D0%BF#Text>.
3. Другий сплеск після 2014: скільки жінок служать у ЗСУ і скільки з них – на передовій. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/drugiy-splesek-pislya-2014-skilki-zhinok-sluzhat-zsu-skilki-nih_n2103822.
4. Берлінська М., Квіт А., Гриценко Г., Марценюк Т. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО. Український жіночий фонд. Київ, 2016. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/Country/Ukraine/Invisible%20Batallion%20Study_UKR_LONG.pdf.
5. Зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу, затвердженого наказом Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014: Наказ Міністерства оборони України від 03.06.2016 №292. /втрапив чинність/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-16#n18>.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 06.09.2018. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>.
7. Потіха О.Б Зміна стереотипів щодо жінок в українській армії. IV Міжнародна студентська науково - технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки». С. 169-170. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4518/pravylaofornlen_uyaspyskuyukorystanyhdzherel.pdf.
8. Скільки жінок-військовослужбовців служать у Збройних Силах України – нові дані Кадрового центру. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/04/skilky-zhinok-vijskovosluzhbovcziv-sluzhat-u-zbrojnyh-sylah-ukrayiny-novi-dani-kadrovogo-cenztru/>.
9. Жіноче обличчя війни. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zhinoche-oblichchya-vijni/>.
10. Як у Збройних Силах реалізують натовський План дій щодо жінок, миру, безпеки. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/23/yak-u-zbrojnyh-sylah-realizovuyut-natovskiy-plan-dij-shhodo-zhinok-myrubezpeky/>.
11. Martsenyuk T. To be or not to be: Attitudes of Ukrainian society about gender equality and diversity after Russia's invasion of Ukraine. Forum for Ukrainian studies. 06.09.2022..
12. На згадки про жінок-військовослужбовців у медіа припадає лише 5 % – дослідження Інституту масової інформації, 15.10.2021. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/na-zgadky-pro-zhinok-vijskovosluzhbovyts-v-media-prypadaeye-5-doslidzhennya-imi-i41836>.
13. Дев'ять місяців: вагітність під час війни. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/stories/devyat-misyatsiv-vahitnistpid-chas-viyny>.

ABSTRACT

The article presents the results of a theoretical and practical exploration of several forms, categories and types of women's resistance in Ukraine and abroad against occupation and war in Ukraine starting from 2014 till now. The main objective is to explore and explain this resistance. The study includes an analysis of scientific sources, statistical data and documents on the participation of women in the war, as well as surveys and interviews with women who protect Ukraine on the front lines and do everything for our victory in the rear.

SUMMARY

As the war progressed, women fought, proved their strength and physical endurance, and demonstrated their wide range of skills, pushing the political leadership to implement greater gender integration in the Ukrainian military. Faced with the Russian threat, Ukrainian women show the best

features of civic consciousness, true patriotism and heroism, while remaining, at the same time, real mothers and wives.

The experience of the war conveys an understanding of the scale and nature of the contribution that Ukrainian women make to the defense of their country. This shared understanding, reinforced by daily meetings and conversations with military women who are friends, neighbors, mothers and family members, can mean that these women's experiences will be valued and passed on by generations to come. If a woman, mother, sister or daughter wants to defend our values and our territory, no one can stop her from doing so.

The international community, together with national institutions, should listen to women activists, internally displaced persons, doctors, military personnel, those who fight on the front line, highlight their needs and problems at all levels, and find effective solutions to them.